

В.В. Ладиченко,
доктор юридичних наук, професор,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
м. Київ, Україна

МІСЦЕ ПРАВА НА ПИТНУ ВОДУ В СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Багато регіонів світу вже зараз стикаються з дефіцитом водних ресурсів. За оцінками фахівців, експлуатація 20 % водоносних горизонтів перевищує гранично допустиму. Якщо така тенденція збережеться, у 2050 році 2,3 мільярда людей будуть жити в зонах, що зазнають серйозної нестачі води, особливо в Північній Африці і Середньої Азії.

У західній частині басейну річки Інд в Індії, десятиліття низьких цін на електроенергію паралельно з будівництвом мільйонів приватних колодязів та використанням неефективних методів зрошення призвели до надмірної експлуатації підземних вод. Подібна ситуація спостерігалася також в країнах Латинської Америки і деяких арабських державах, зокрема, Омані та Ємені.

У загальному вимірі, 15 % водозабору у всьому світі використовується для виробництва енергії, і ця цифра зростає. Очікується, що до 2035 року вона збільшиться ще на 20 % у зв'язку із зростанням населення, урбанізацією і зміною моделей споживання.

В останні роки також активно розвивається видобуток сланцевого газу, зокрема, в США. Однак видобуток цього виду палива пов'язана з гідравлічним розривом пласта, для якого потрібні дуже великі об'єми води. Крім того, при використанні цього методу є серйозна небезпека забруднення ґрунтових вод.

Відновлювані джерела енергії видаються більш економічними з точки зору споживання води. Гідроелектроенергія на сьогоднішній день задовольняє 16% світових енергетичних потреб, але її потенціал до цих пір використовується недостатньо. Проте будівництво дамб також тягне певні соціальні витрати і негативно позначається на довкіллі, приводячи, зокрема, до скорочення біологічного розмаїття [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В цілому проблема прав людини достатньо тривалий проміжок часу знаходиться в центрі уваги представників юридичної науки. Зокрема, проблемам прав людини, їх ознакам, механізмам реалізації та захисту присвятили свої праці як спеціалісти з загальної теорії держави і права С. Алексєєв, П. Рабінович, О. Скакун, В. Нерсисянц, Н. Пархоменко, М. Матузов, М. Цвік, В. Копейчиков, С. Бобровник та ін., так і галузевих юридичних дисциплін: В. Погорілко, О. Копиленко, В. Андрейцев, А. Гетьман, Ю. Шемшученко, М. Шульга. Окремі питання правового регулювання забезпечення питною водою громадян України розглядаються у працях Н. Обіюх [2].

Різноманітні аспекти прав людини продовжують привертати увагу багатьох вчених, а наукові уявлення про право людини на питну воду й надалі доповнюються здобутками як теорії держави і права, так і галузевих юридичних наук.

Мета статті. Метою статті є з'ясування юридичної природи права людини на питну воду, його місця в системі інших прав людини, а також європейської системи гарантій, що забезпечують захист цього права.

Основні результати дослідження. Міжнародні документи з прав людини закладають фундаментальну основу для реалізації людиною своїх прав. Зокрема, Міжнародний Пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р) говорить: «Всі народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань» та «визнається право кожного на достатній життєвий рівень для нього і його сім'ї, включаючи достатнє харчування, одяг і житло, і безперервне поліпшення умов життя», а також «право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я».

ЄС створює своє законодавство про право людини на питну воду. 16 червня 1975 Рада Європейського Економічного Співтовариства прийняла Директиву (75/440/ЕЕС). У преамбулі викладені цілі, для досягнення яких була прийнята Директива: необхідно скоротити забруднення води і захистити проти подальшого погіршення; необхідно захистити охорону здоров'я, здійснювати спостереження за поверхневими водами, проводити очищення питної води; необхідно розглянути в світлі нових технічних і наукових знань цінності, що визначають якість поверхневої води, використовуюва-

ної для вживання питної води; необхідно створити такі закони, завдяки яким буде досягнута основоположна мета – захист навколишнього середовища та удосконалення якості життя.

Право людини на питну воду досліджується переважно спеціалістами з екологічного та природоресурсного права. Так, Н. Обіюх визначає право людини на питну воду з правової точки зору як юридичну можливість особи використовувати доступні запаси води питної якості для задоволення особистих потреб; при цьому таке право повинно охоронятися і захищатися державою нарівні з основними конституційними правами [2].

Проте, в сьогоденні умовах зростає значення води для людини як живої істоти. Тому, на нашу думку, право людини на питну воду можна розглядати як фізичне право людини, тобто таке, без якого неможливе людське існування. До відповідного переліку прав слід віднести право на життя, право на їжу (продовольство), право на питну воду.

В даному випадку право на доступ до питної води впливає з поняття «їжа», бо вона включає в себе не тільки якісне продовольство, але якісну, а значить чисту, питну воду.

Таким чином, право людини на питну воду слід віднести до категорії природних, невід'ємних прав людини і розглядати в теорії прав людини як фундаментальне право, поруч з правом на життя людини та правом на їжу (продовольство).

Розглядаючи право людини на питну воду в класифікації прав людини слід зазначити різні підходи до класифікації прав.

Найбільш поширеним критерієм класифікації прав і свобод людини та громадянина є саме їх зміст, який залежить від виду благ, що лежать в їх основі, а також від виду життєвих потреб і законних інтересів особистості. У відповідності з даним підходом права і свободи традиційно діляться на особисті, політичні, соціально-економічні та культурні. У цій класифікації право на життя, право на питну воду, право на їжу (продовольство) відносять до особистих прав [3, с. 256]. Відповідно, вважаємо можливим віднесення права на питну воду до невід'ємних особистих прав.

І. Бородін пропонує класифікувати права та свободи людини і громадянина, виходячи з характеру суспільних відносин, які вони відображають, і предмета правового регулювання наступним чином: громадянські права (у тому числі право на життя, на питну воду, на їжу), політичні права, соціально-економічні, право на екологічну безпеку та культурні права [4, с. 33].

Не менш розповсюдженим є поділ прав і свобод людини та громадянина залежно від спрямованості потреб особи щодо сфери суспільних відносин. Так, розрізняють: фізичні права (у тому числі право на життя, на питну воду, на їжу), особисті права, культурні права, економічні права та політичні [5, с. 144]. В такій класифікації життя розуміється як суто біологічний процес, а право на життя трактується як можливість для задоволення потреб фізичного існування. Право на питну воду відповідно є правовою можливістю задовольняти потреби людини у воді з метою забезпечення життя (природного існування) людини.

Звертаємо увагу, що існують розбіжності у розумінні місця відповідного права у системі прав людини. Так, одна група дослідників піддає критиці концепцію ієрархії прав людини, вважаючи, що всі права людини є рівноцінними для її існування [3, с. 257]. Інша група дослідників відводить певним правам людини пріоритетну роль. Зокрема П. Рабінович наголошує на тому, що послідовність викладу прав людини не повинна бути довільною та випадковою, вона має так чи інакше зважати на певну нерівнозначність прав людини і відображати її [6, с. 15].

Вважаємо за можливе запропонувати таке визначення права людини на питну воду. Право людини на питну воду – це передбачені правом можливості людини на щоденне споживання необхідної кількості води належної якості. Таким чином пропонуємо закріпити в праві можливість людини вживати воду для пиття та використовувати її для інших біологічних потреб.

Таке визначення ґрунтується на фізіологічній необхідності споживання людиною певної кількості води для життя. Дослідження права на питну воду крізь призму доступності води та покладення на державу відповідних обов'язків щодо його забезпечення є похідним від первинної необхідності задоволення фізіологічної потреби людини у воді.

Важливим для права людини на питну воду є правові можливості вживати воду відповідної якості. ЄС розробив нормативно-правове забезпечення використання водних ресурсів. Одним з основних актів є Водна Рамкова Директива 2000/60/ЄС (ВРД), яка визначає основні принципи управління водними ресурсами та шляхи досягнення доброї якості води і безпечного стану річок і водойм.

Директива 2000/60 істотно змінила водні аспекти керування в Євросоюзі, ввівши нове поняття «гарного стану» джерела води, в якому поєднуються біологічні і хімічні критерії оцінки якості та кіль-

кості. Також включено програми реабілітації водойм. Крім того Директива 2000/60 у своїх програмах об'єднує вже діючі директиви у систему, включаючи їх у свої програми за допомогою посилань або вказуючи термін їхнього скасування після перехідного періоду. Наприклад, положення Директиви 2000/60 переймають рамки контролю над забрудненням небезпечними речовинами, визначені Директивою 76/464/ЄС, що втрачає дію, як тільки відповідні положення Директиви 2000/60 будуть виконані у повному обсязі. Рамки дії Директиви містяться навіть в її окремих статтях і положеннях.

Одним із головних принципів, викладених у Водній Рамковій Директиві ЄС є інтегрована басейнова модель управління водними ресурсами, що передбачає спільні дії усіх держав, що знаходяться у басейнах річок.

Басейни ряду річок знаходяться як на території України, так і на територіях Угорщини, Словаччини, Польщі, Румунії та інших держав, що є членами ЄС або мають на меті стати ними у перспективі.

Це зобов'язує впроваджувати спільні дії по басейнам річок, принципи яких викладені у Водній Рамковій Директиві ЄС.

В останній час громадяни і екологічні організації все більше усвідомлюють потребу мати чисті річки і озера, підземні і прибережні води. Саме тому одним з пріоритетних напрямків діяльності Європейського Союзу є охорона вод. Нова водна політика Європи спрямована на досягнення доброї якості води і стійкого екологічного стану водних об'єктів. В досягненні цих цілей громадяни і групи громадян відіграють особливу роль.

Водна Рамкова Директива передбачає: комплексний підхід до захисту усіх вод – річок, озер, прибережних і підземних вод; досягнення «доброго» стану для всіх вод до 2015 року (цілеспрямований менеджмент); управління водними ресурсами за басейновим принципом; посилення транскордонного співробітництва прибережних країн (один річковий басейн – єдиний план управління); ефективне використання водних ресурсів за принципом «забруднювач платить»; широкомасштабне залучення громадян, зацікавлених сторін, неприбуткових громадських організацій; удосконалення законодавства.

Водна Рамкова Директива надає країнам-членам Європейського Союзу та країнам, що мають на меті приєднання до нього нові масштабні можливості співпраці у сфері покращення екологічного стану річок і озер. Це відповідає цілям міжнародної співпраці у рамках процесу «Довкілля для Європи» та «Екологічній програмі для Центральної і Східної Європи».

Директива 2000/60 встановила кінцевий термін – 2015 рік, до якого, з деякими припустимими виключеннями, всі поверхневі і підземні води мають досягти «доброго стану».

В період з початку 2000-х років Україна приймала активну участь у міжнародному співробітництві, спрямованому на впровадження принципів сталого водокористування. Зокрема, Законом України від 17 січня 2002 року № 2997-III було ратифіковано «Конвенцію щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай» (Конвенція про охорону ріки Дунай) та Законом України від 7 квітня 2004 року № 1672-IV «Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат», які містять положення щодо сталого та інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом. Крім того, прийнято Закон України від 9 липня 2003 року № 066-IV «Про ратифікацію Протоколу про воду та здоров'я до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер 1992 року».

В розвиток зазначених законів було прийнято цілий ряд підзаконних нормативних актів – постанов та розпоряджень Кабінету Міністрів України, наказів центральних органів виконавчої влади. Крім того, до структури законодавчих актів у сфері водного законодавства входять постанови Верховної Ради України та укази Президента України.

Висновки. Виходячи з точки зору теорії прав людини, розглядаємо право людини на питну воду як передбачені правом можливості людини на щоденне споживання необхідної кількості води належної якості. Таке визначення ґрунтується на фізіологічній необхідності споживання людиною певної кількості води для життя. Дослідження права на питну воду крізь призму доступності води та покладення на державу відповідних обов'язків щодо його забезпечення є похідним від первинної необхідності задоволення фізіологічної потреби людини у воді.

На нашу думку, право людини на питну воду можна розглядати як фізичне право людини, тобто таке, без якого неможливе людське існування. До відповідного переліку прав слід віднести право на життя, право на їжу (продовольство), право на питну воду.

Право людини на питну воду слід віднести до категорії природніх, невід'ємних прав людини і розглядати в теорії прав людини як фундаментальне право, поруч з правом на життя людини та правом на їжу (продовольство).

ЛІТЕРАТУРА

1. Доповідь ООН 2015 року: Вода для стійкого миру [Електронний ресурс] / Режим доступу // <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002318/231823E.pdf>
2. Обіюх Н. М. Правове забезпечення використання джерел питного водопостачання в Україні / автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня кандидата юрид. наук / Н. М. Обіюх / Національний університет біоресурсів і природокористування України, – 2015. – 20 с.
3. Матузов Н. И. Теория государства и права : [курс лекций] / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – М. : Юристъ, 1997. – 672 с.
4. Бородин І. Права та свободи громадян, їх класифікація, гарантії реалізації / І. Бородин // Право України. – 2001. – № 12. – С. 32–35.
5. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права : підручник [для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / Цвік М. В., Ткаченко В. Д., Петришин О. В. – Харків : Право, 2002. – 432 с.
6. Рабінович П. М. Права людини: загальнотеоретичні засади / П. М. Рабінович // Проблеми законності: Республіканський міжвідомчий наук. зб. / [відп. ред. В. Я. Тацій]. – Харків : Нац. юрид. академія України, 1998. – Вип. 36. – С. 12–25.

А.В. Ляшук,

*здобувач кафедри економічної безпеки
Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ЗА ТЕНДЕРНИМИ ПРОЦЕДУРАМИ

Один із постулатів економічної науки стверджує про те, що фінансово-грошовий обіг є своєрідною кровоносною системою ринкової економіки та господарських відносин. Відповідно грошовий обіг, що забезпечує наповнення державного бюджету, слід визнати запорукою життєдайності та сталого розвитку країни. Між тим кожен шостий економічний злочин, який викривається в Україні, пов'язаний із посяганнями на кошти державного або місцевих бюджетів.

Злочинні посягання на бюджетну сферу є загрозою безпеки держави, що не тільки сприяють самовідтворенню тіньової економіки, але й унеможливають виконання державою своїх соціальних функцій.

Однією із найбільш уражених тіньовими процесами в Україні є сфера державних закупівель, особливо за рахунок її кримінальної складової та корупції. За даними Рахункової палати України зловживання під час здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти є другою за численністю групою бюджетних правопорушень та становлять 22,3 % у структурі виявлених у 2012 році порушень бюджетного законодавства[1].

Суми проведення державних закупівель вираховуються мільярдами гривень, тому знаходяться зацікавлені особи, які різними шляхами намагаються привласнити кошти в процесі здійснення закупівель товарів, робіт та послуг.

Так, провівши аналіз звітів контролюючих та правоохоронних органів за 2012 рік нами було встановлено, що до найбільш розповсюджених порушень у сфері державних закупівель, які вчинюються розпорядниками державних коштів, відносяться наступні порушення:

- укладання договору без проведення процедури закупівель;
- уникнення процедури закупівлі шляхом роздібнення її суми на частини;
- проведення закупівлі в одного учасника без погодження з уповноваженим органом (Мінекономіки);
- фальсифікація матеріалів проведення торгів;
- фальсифікація протоколів розкриття пропозицій конкурсних торгів або цінових пропозицій та проведення торгів з метою підвищення ціни закупівлі;
- укладання договорів закупівлі за цінами, вищими, ніж були в інших учасників торгів;